

КУСКУ ХОВУ АЖЫЛДАРЫ:

ДУЖУТ АЖААЛДАЗЫ БОЛГАШ
СИГЕН БЕЛЕТКЕЛИ

Республиканын нийтлел-политиктиг солуну

1925 ЧЫЛДА
ИЗВЕШТЕЛТИНГЕН

ШЫН

№ 162 (14662)

1991 ЧЫЛДЫН сентябрь 27, пятница

● Садар өртөө 20 көп.

КЕРЭЭ ЕЗУГААР

Бистин республиканын чамдык бүдүүлгелери асоциациялары даштыкы чурттар-биле харылаадырны туруп, кады ажылаа-жылганын чиг эт, бараан-солчулганын талазы-биле керээлери сөөлү үеде чар-ып ал турар.

Улут-Хемде «Найрал» ассоциациясы Италианын бир бүдүүлгелери кереэни чарып алган. Ол аугаар Итали тала ангор өшкү дүгү болбаадырды фабрикалар дериг-херекселдери берген, ону Шагаан-Арыкта туруп бээр болгаш орта ажылдар калдырны белеткеп бээрин хүлээген.

Ассоциация ол бүгүнү өртөөн 150 тонна ажыг ангор өшкү дүгүн Итали-га бээрин аазаан. Ол дүгүн чус ажыг тонназын коллектив садып алгаш, Черногорскини дүк фабриказына чугуруп алыр-бы-биле чедирер, оон соон-да ол чуртче чугуруп чорудар. Артык ангор өшкү дүгүн сохоттардан, хуу ки-нилерден дугурушкан өр-тек аугаар садып ал турар. Артыкшылдыг дүгүнер бар болза, ассоциацияга са-зынчы далайынар, олар олу күзүлгелер-биле хүлээп алыр.

САГЫШ САЛЫШКЫН

Алды харлыг уругларны өөредирне, кижиздерне Барыш-Хемчик районуну улус өөредилге ажылдары-ла улут кичээлгенин сал-гып турар болу берген.

Бо өөредилге чылы ага-лар мурдунда, дугурула-дыг башчылардан болгаш ажилдерин тургустунган тускай комиссияны тургус-кан. Олар алды харлыг уругларнын бирги класске өөредилге шылаар-шылва-зын толаттарган, хүлээп алган. 1991-92 өөредилге чылында 670 ажыг кижиги бирги класска өөредилге кирген, оон иштинде чус хире кижини уруглар сады-рынга өөредир. Ак-Довурак хоорайны «Терек», Саа-дан-Теректин «Салгал» уруглар садында алды харлыгларны өөредирне таарымчалыг байдалды тур-гускан.

Алды харлыгларны өө-редир, кижиздери — берге ажылдарын бирээни, ыч-паша дугурулаадыг башчы-ларны ында быжыгалаан.

МАКТАЛГА ТӨЛЕПТИГ

Хостуг хурешке Тыванын шымак мөгенин бирээни Чечен-оол Монгуш ССР-нин бирги чери даш маргалаа-дыг чемпионуна, Түркиянын Стамбул хоорайга Европа чемпионуна болуун деңизинге тилээни, алды медалды чаалап алган.

Тыва мөгенин бо чылы спортчу чедишкенин улут бол-ган, ычпаша ону мактал дегелдери чыгып, агаа дег-киме, дузаны чедирери чугу-ла болуп турар.

Тыва Республиканын Минис-трлер Чогулунда мөг Чечен-оол Монгушту спортчу че-дишкенин белин-биле үнел көрөш, акша шаңназын тывыскаан болгаш Кызыл хо-орайга чыгыштыг тугуулан бажыны бээр шиптирнн хү-лээп алган.

Мөгенин мергежилдин бе-дик, күш-тамыр талзы-биле сабырсаңгай болуур тире-дер улус-биле хамааржыр. Шымак мөгени белеткээр даш тренер Чамбаа Ооржак-дан чик автомашынаы элечек чок садып алды чөпшээрелди берген.

Дараагыда болур маргал-тааларга мөг белеткенин ту-рар.

Агроулетпур эвилелинде ШАЛЫПЧЫ ИШ ДЭЭШ

Мал чөмүнн белеткелитге кызыкмак ажылдап, сохоттар, колхозтар, бригадалар, фермалар, рай-оннар аразында республиканын социалисттиг чар-ыштыг шылтаран күш-ажылчы коллективтерин болгаш малчыларны шаңаар дугайында шип-тирнн республиканын Агроулетпур эвилели хүлээп алган.

Сүт-Хөл районун «Иш-кин» сохоту ситен белет-келитнн планын сентябрь 10-га чедир 120 хуу ажыг күүсеткен. План аугаар 1030 тонна ситен белеткээр тургаш, 1236 тонна ситенин белеткээни. Таңды районун «Революциянын чалбыжы» сохотун ситенчилери база бедик бүдүүлгүлүг ажыл-да-налар, Олар 5480 тонна ситен белеткээр тургаш, 6003 тонна ситен белеткээни. Бо сохоттарны ажил-агыйлар аразында социалисттиг чар-ыштыг тилекчилер кыл-дыр санап, оларга «Моск-вич» автомашыналарын шаңалга элечек чокка са-дар дээн.

Мал чөмүнн белеткелитге малчыларнын аразында социалисттиг чарышча «Сүт-Хөл» сохотун малчыны К. С. К. Ооржак тилекчи болган. Ситен белеткээр планын 225 хуу күүсеткен. 25 тонна ситен белет-кееп алыр тургаш, 90 тонна-ны белеткееп алган. Бо мал-чыга база «Москвич» авто-мобилди элечек чокка са-дар.

Бригадалар аразында со-циалисттиг чарышча чаа тургустунган «Чааты» со-хотун Н. Д. Сандан-Хуу-раа Улуттан ситенин бригадаларында сентябрь 10-га чедир белеткээни, планын 142 хуу күүсеткен. МТЗ-82 тракторну бригадала тускай-лап бээр деп шиптирлээн.

Кызыл районун «Х Улут хурал» сохотун «Кара-Булук» ситенин механизас-тааттыганын агаа 1000 тонна ситенин белеткээр тургаш, 1200 тоннаны белеткээни. Планын 120 хуу күүсеткен мурнактыг агаага УАЗ-452 автомашынаны шаңал-калдыр тускайлап бээр.

Бо агаага А. С. Биче-оол удуртуп турар.

Сүт-бараан фермалары-нын аразында социалисттиг чарышча А. А. Кууларын удурткан. «Шык-Бажы» сүт-бараан ферманын кол-лектив тилекчи болган. «Чыраа-Бажы» сохотун бо коллективин автобусту шаңалга тускайлап бээр.

Мал чөмүнн белеткелитге республиканын шолала-рынын өөреничилери, баш-чылары, ажилчылары ко-чуг иденкейли киришкен. Ситен белеткелитге олар-нын кирген улус улут.

Бора-Тайга ортумак шолала-зынын коллективин 300 то-нна ситенин «Сүмбэр-Уул» сохотун малчыга белет-кееп берген. Планын ажыг 50 тоннаны шолала белет-кээни. Шалышкы ажилы-дук шолала автобусту тускайлап бээр Агроулет-пур эвилели шиптирлээн.

Сентябрь 25-те РСФСР-нин Дээди Советинин пала-танын тус-тузунда аг-гы хуралдары болган. РЕПУБЛИКА СОВЕДИ Палатанын ажилдар чу-румунун дугайында чарык-шак санал-оол солчулганы-нын үеинде Республика Советинин даргазы В. Б. Исаков даргалаан «Палата-нын уадурулганын дугайында» айттыгылыг оон мурдунда август 22-де ара-соосан хуу чурумун улам-чугаар дугайында шиптир-хүлээп алганын соонда, ху-ралды даргалаарын РСФСР-нин Дээди Советинин Пре-зидентини секретары С. А. Филатовка дааскан.

В. Б. Исаковун Респу-блика Советинин даргазы бүрүн өргөзүн хуусаалап арте соокадыр дугайында санал чыгып бадылаашкы-нын түнүлгелерин чогуур түнүгү сайны албайн барган (ол дүш бадылаашкынар — 52 удурланганар — 20, есе де-путат далайлаанар) Шип-тир хүлээп алырынга 68

Районнар аразында со-циалисттиг чарыштыг тилекчилери илеретимээни Чүте диге, районнар чар-ыштыг негелдери сеп-тир 10-га чедир күүседип шыдааан.

Чарыштыг тилекчиле-ринге шаңалга тускайлаан машина-техника аймаан бир ай хуусаа иштинде үндү-руп бээр Агроулетпур эвилелин даргазы В. О. Оюн харысчалгыг ажил-дакчыларга дааскан.

ШАҢНАЛ
ААЗААШКЫН
АПАРАБАС БЕ?

Автомашыналар, автобус-тар, тракторлар хамаанч, Хүндүлүг бижиктер, акша шаңналарды, пүтөкалар яны-бүрү органициациялар-нын талазында аазааш-кын бооп артып каап турар-ыныг дугайында чагаалар «Шынык» көдээ ажыл-агый килдизинин почта-зынга бар болгулар. Чар-ыштыг (социалисттиг-даа болза) тилекчилери шаң-наларды албайн баргылаа-нышын дугайында бижик турган. Биздиг чагаалар-ныч чамдызын «Шынык» парлап, чамдызын шаңна аазаан органициациялар-ны чорудуп-даа турган бис. Тилекчилерге тыспыр укурлуг шаңналарга ха-маарыштыр сайгарышча үс-тинде өлөтүг чүлүр-даа бидилгин турган. Бир эвес республика чергелиг орга-низация кайы-бир мурнак-ка акша шаңналы тыспыр дугайында шиптирнн хүлээп алган болза, ол ак-шаны шиптирнн хүлээп ал-ган организация эвес, а оон кудукчу чергелиг органи-зациялары ол акша шаңна-лы үндүрүп бээр укурлуг. Чикээлээр, дүгүнү Агроулетпур комитети со-циалисттиг чарыштын мур-накчыларына акша шаң-налы тывыскаан болза, ол акшаны тилекчилеринг ажилдап турары сохоттар үндүрүп бээр укурлуг дээр аныктыгтай турган. Бо хүнүрде безин нөдөнүн ажил-ишчилери 1990 чылда тыспыр укурлуг шаңна-ларны амаа чедир чүге берген турарын «Шынык» журналистеринден бол-ла айттыр бээрлер. Шаңна-ларды тыспыр укурлуг ки-жилер бис эвес болгашы-ныста, харыс берип шыда-ваан бис. Ычпаша ол-ла айттырнн республиканын Агроулетпур эвилелин чар ажил-агый килдизиниң наалыгын Т. Т. Монгушка телефон дамчыштыр салган бис.

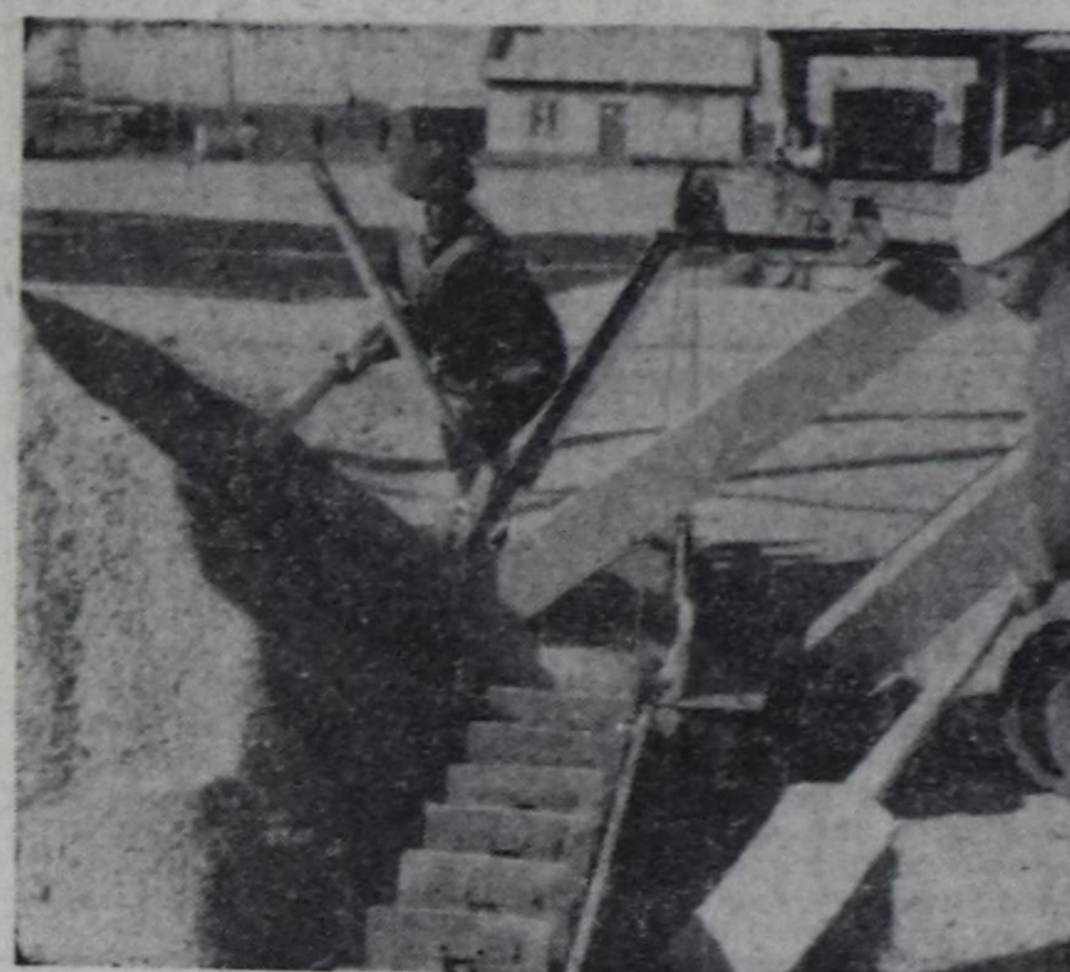
Тараа. Ону ажаал алыр-хүнүн айттыр. Дүжүт ажаалдаагы шалыпчы ажилдар кижилерин, кол-лективтерин үнелгеш шаң-налар-биле шаңаар деп шиптирлээн. 1991 чылда Агроулетпур мурнакчы-ларынга шиптирнн-биле яны-бүр марканын 241 авто-машыналарын элечек чок садып алыр-биле тускайлап бээр бис. 141 машина республи-канын хергелчилер ний-тигелдинин 100 машина Са-дык министрствонуну шу-накчылар-биле кээр, 30 трактор, автобустар, УАЗ-450 мар-калыг машиналар республи-канын Агроулетпур фонд-дундан тускайлааттар. Машина-техника аймаандан ахтады. 100 соодукчу, 400 хеп чур машина, 200 да-раныр машина, 500 теле-визор элечек чокка садып алыр-биле күш-ажылдыг мурнакчыларга үндүрүп бээр. Кын эки ажилдаар болдуур, ол деткиминен ал-ган, биргээр чугаалаарга, шаңнаткан болуур чер-ле чөптүг. Агаа төлөпгү мур-накчыларны шаңналардан ма-нап турар. Оларны шаңнап болурунун магалыгын тургузар дээн Агроулетпур эвилели ажилдаан. Шаңна-ларга тыспыр машина-тех-ника, бараан аймаан бир чамдызын курлавырлап-даа ал турар бис.

«Шынык» көдээ ажыл-агый килдизин.

Темир-оол Таптыра-ович сөөлү үеде шаңна-ды, малдыкын материалдыг үнээп бедэн чүве-дир. Шаң-наларды тускайлап бээр Агроулетпур эвилели шиптирлээн.

«Шынык» көдээ ажыл-агый килдизин.

Сөөлү үеде аяс хүннер домтаап турушкан. Ажыл-даарына таарымчалыг апар-ган. Ам кол айттыгы бол-за, дүжүт ажаалдаа Ону өстүрүп алган шаа-биле

Тараа турда, тодуг-даа

ХӨЙНУ КУРЛАП АЛГАН ТУДУМ

Бо хүнүрде республиканын колхоз, сохоттарынын хову-шөлдөрлөндүн чаа дүжүтүтү таразын сөөрткен машиналар шаңаарже шушулгалаан. То-нна-тонна тараа хуу бүрү не-межип турар. Бо культу-рларны хөйүн-ле курлап, шы-жап, уруп алган тудум аш-ке аймаа биске эбедик бол-лук бидилтир. Ажаалдын темпизин эрткен чылдын бо үс-тинге деңизерге элээн эки. Ты-ва Агроулетпур эвилелин сентябрь 25-те мөгенин аугаар алыр, нийтирнн-биле республикада 56082 гектар черин таразын кескен. Ол дээрне нийти шөлдүн 35 хуу-зу болуп турар. Ортумак че-дир гектардан 9,5 пентер дүжүт алдынып турар. 2663 тонна тарааны үрениге ажилдары-биле урган.

Районнар сүт-хөлдүр-бери күш-ажылчы көргүзү-бек. Бо районун тараа-жы-лары ажааза чогуур дүжүдүнү 79 хуузын күүседип алган. Оон шөлдөрдүн ам 1050 гек-тар тараа артык. Ындыг бол-ганда олар дүжүт ажаала-зын октябрь эгизинде доозу-п

Тараа турда, тодуг-даа

«Шынык» көдээ ажыл-агый килдизин.

Темир-оол Таптыра-ович сөөлү үеде шаңна-ды, малдыкын материалдыг үнээп бедэн чүве-дир. Шаң-наларды тускайлап бээр Агроулетпур эвилели шиптирлээн.

«Шынык» көдээ ажыл-агый килдизин.

Темир-оол Таптыра-ович сөөлү үеде шаңна-ды, малдыкын материалдыг үнээп бедэн чүве-дир. Шаң-наларды тускайлап бээр Агроулетпур эвилели шиптирлээн.

«Шынык» көдээ ажыл-агый килдизин.

Темир-оол Таптыра-ович сөөлү үеде шаңна-ды, малдыкын материалдыг үнээп бедэн чүве-дир. Шаң-наларды тускайлап бээр Агроулетпур эвилели шиптирлээн.

«Шынык» көдээ ажыл-агый килдизин.

Темир-оол Таптыра-ович сөөлү үеде шаңна-ды, малдыкын материалдыг үнээп бедэн чүве-дир. Шаң-наларды тускайлап бээр Агроулетпур эвилели шиптирлээн.

«Шынык» көдээ ажыл-агый килдизин.

Темир-оол Таптыра-ович сөөлү үеде шаңна-ды, малдыкын материалдыг үнээп бедэн чүве-дир. Шаң-наларды тускайлап бээр Агроулетпур эвилели шиптирлээн.

Тараа турда, тодуг-даа

олурган херээ чок. Шипче-нип-ле турбас болза, аштаар хырын кончуг. Ол дун, хүн-нүн найы-даа үезинде са-гындыра бээр. Ычпаша Кызыл районун «Тилел-ге» сохотунун шаңында ажил ам түлүктөй берген. Бо бачым иш-биле чер-телетир мал чөмүнн бе-леткелитнн ажил-агыйлар а-маа уламчылап турар. Си-ген, сеняж, ситосту четир-кылдыр белеткеп алыр-биле Улут-Хемде Түлүш Кечил-оол аттыг сохотун ситенчилери бо хүнүрде шалыпкын ажилдап, са-рааттаан ситен «хемчээли» хүнүн-не нежемпил турар. ЧУРУКТАРДА: «Тилел-ге» сохотун шаңында; Түлүш Кечил-оол аттыг сохотун ситен шөлдүдө; Ондар ОХЕМЧИКТИН фотолары.

Тараа турда, тодуг-даа

ХӨЙНУ КУРЛАП АЛГАН ТУДУМ

Бо хүнүрде республиканын колхоз, сохоттарынын хову-шөлдөрлөндүн чаа дүжүтүтү таразын сөөрткен машиналар шаңаарже шушулгалаан. То-нна-тонна тараа хуу бүрү не-межип турар. Бо культу-рларны хөйүн-ле курлап, шы-жап, уруп алган тудум аш-ке аймаа биске эбедик бол-лук бидилтир. Ажаалдын темпизин эрткен чылдын бо үс-тинге деңизерге элээн эки. Ты-ва Агроулетпур эвилелин сентябрь 25-те мөгенин аугаар алыр, нийтирнн-биле республикада 56082 гектар черин таразын кескен. Ол дээрне нийти шөлдүн 35 хуу-зу болуп турар. Ортумак че-дир гектардан 9,5 пентер дүжүт алдынып турар. 2663 тонна тарааны үрениге ажилдары-биле урган.

Районнар сүт-хөлдүр-бери күш-ажылчы көргүзү-бек. Бо районун тараа-жы-лары ажааза чогуур дүжүдүнү 79 хуузын күүседип алган. Оон шөлдөрдүн ам 1050 гек-тар тараа артык. Ындыг бол-ганда олар дүжүт ажаала-зын октябрь эгизинде доозу-п

Тараа турда, тодуг-даа

«Шынык» көдээ ажыл-агый килдизин.

Темир-оол Таптыра-ович сөөлү үеде шаңна-ды, малдыкын материалдыг үнээп бедэн чүве-дир. Шаң-наларды тускайлап бээр Агроулетпур эвилели шиптирлээн.

«Шынык» көдээ ажыл-агый килдизин.

Темир-оол Таптыра-ович сөөлү үеде шаңна-ды, малдыкын материалдыг үнээп бедэн чүве-дир. Шаң-наларды тускайлап бээр Агроулетпур эвилели шиптирлээн.

«Шынык» көдээ ажыл-агый килдизин.

Темир-оол Таптыра-ович сөөлү үеде шаңна-ды, малдыкын материалдыг үнээп бедэн чүве-дир. Шаң-наларды тускайлап бээр Агроулетпур эвилели шиптирлээн.

«Шынык» көдээ ажыл-агый килдизин.

Темир-оол Таптыра-ович сөөлү үеде шаңна-ды, малдыкын материалдыг үнээп бедэн чүве-дир. Шаң-наларды тускайлап бээр Агроулетпур эвилели шиптирлээн.

«Шынык» көдээ ажыл-агый килдизин.

Темир-оол Таптыра-ович сөөлү үеде шаңна-ды, малдыкын материалдыг үнээп бедэн чүве-дир. Шаң-наларды тускайлап бээр Агроулетпур эвилели шиптирлээн.

БАЗА БИР ЭВИЛЕЛ ТУРГУСТУНГАН

Тыяның культуру аймакчаларының чогаа-
дыкчы эвилелин тургузуу конференциясы май
айда болган. Ол эвилелдин бирги съездин сентябрь
23-те Кызыл хоорайга болуп эркен.

Съездин эртерини-биле тургустунган оргкомитеттин
даргазы С. А. Байыр тургузуучу конференция эртенки-
ден бээр бо хүннерге чедир уенин иштинде культуру
аймакчаларында чамдык айтырларга доктап, дыңдайт
кылган. Оон соонда эвилелдин тургузуу калдык болурун
ол тайылбырлап чугаалаан. Аңаа хамаарыштыр съездин
делегаттары, съездин аялында киржир-биле ча-
латтырганнар санал-оңал солуп, культуру аймакчаларында
дуругустануп турар болгаш шиптирлери негетинип
турар чамдык айтырларга доктап, оңу чаз тургустун-
ган эвилел кичээнге ай, бодунуң туржуун орта көргү-
зөр боор деп бугузелни илестиргенер.

Съезде болган сөздөрдөн алгаш, көөргө, культуру
аймакчаларынын тургузуп турар айтырларга өзүм
эвес. Чикээ, оларын социал, хамгалыла, чогадыкчы
аймакчаларынын, бөлүктөрүн эгелээшкенин, ая-
лы деткир, дузалаар, культуру албан черлеринин
материал-техниктиг базазын быжылаар, парлаа
оганга болуру, рынок үезинде акшаланыры, Тывада
чүтүт турар напчаларын культураны сайырдыры
дүн шыкка айтырларын делегаттар көдүрүп турган-
нар. Ыңчангаш чогадыкчы эвилел Тыва Республиканын
Культура министрствозу-биле кады аймакчаларынын
үнденинген ол чүдүлери шиптирлерики киржир-
биле сорулганын моон ылай улам тодарайды.

Акшаланышыккы, акша-биле хандыгынары-амгы
байдалдарга кайла-даа, ылангы чаа тургустунган э-
вилелин бут кырынга быжык туруп, амбыраарынга чу-
гула айтыры. Ону барыдаалал көрөш, санал берип
тура, Мянгуң-Тайга райуусукомуну культуру килдизини
н эргелекчи М. О. Саая, Тыва Республиканын кул-
тура министри Ч. Ч. Ондар чогадыкчы эвилелди
деткир, кыш дузаламчыны көргүсери аазаланар.

Тыва Республиканын Министрлер Чөвүлелин Дар-
газы Ш. Д. Ооржак съездин киржикчилеринин му-
нунга сөс ап, чүве чугаалааш, чогадыкчы эвилелди
деткир-биле баштайгы дээрде акша-биле дузалажы-
рың база дыңнаткан.

Съезд түнелсинде эвилелдин аякчылар органынын
тургускан, Чогадыкчы эвилелдин баштаар черинин
кежигүнерин сонгаан. Тыванын культуру аймакчалары-
ларын чогадыкчы эвилелин баштаар черинин
хостаткан даргазына республиканын улусу чогадыкта
товуун аймакчалары С. А. Байыры съезд сонгаан.

(Бистик корр.).

ШЫНАРЫН ЭКИЖИДЕР ДИЗЕ

Рынокте шипилге үезинде харылзаанын ужуру-дуса-
ры улгайдып турар. Тыва
Республиканын харылзаа-
зынын бугу хевирлери бол-
гаш чепсек-херекселдери
канчаар хөгжүп, сайаарып
турарын борта чугаалаар
бодош бо чүдүлдү бикип
орарым ол. Республиканын
харылзаа чылдан чүлчө
сайаарып-ла оларын эске-
рип-ле тур боор силер, эр-
гим помучукчулар. Респу-
бликанын чоңуңа харылзаа-
нын чүзүн-баазын ачы-ду-
зазын шыдаар шаа-биле
чедирип, хандырылганын
шынарын экижидер дээш
чамдык чүдүлери кылы-
даа келген.

1991 чылдың эгезинде
128 харылзаа салбыры рес-
публикага аймакчалар турду.
Олар ам-даа аймакчаларына.
Барык-ла чурттагычыл
суур бүрүзүндө харылзаа
салбыры аймакчалар турар.
Харылзаачыларын аякчы
чымыштыр деп чүвени моон
адаанда чикектер көргүзө
бээр. Олар чыл дургузунда
барык-ла 32 миллион чы-
гааларын, солунарын, сөг-
күдүлери чатыкчыларга
чедирип берип, 1,5 миллион
телеграммаларын хүлээп
алгаш, адвезтен черлеринге
чедирип берилээр. 1,6
миллион кижини хоорайлар
аразына чугаалаштырган.
Мянчан негирге, чатык
хонукта бешип почтачылар
88 мун солун, сеткүдү,
чагааларын чедирип, теле-
графистер 4000 ажык теле-
граммаларын хүлээп алгаш,
элеринге алпарып берип
турар. Телефонистерин кылар
болгаш техниктерин кылар

ажылы база эңдерик. Олар
хонукта 4500 кижини хоо-
райлар аразына харыл-
зааштырып, чугаалаштырып
турар.

Республиканын хоорайла-
рында болгаш кездэ чурт-
такчылыг суурларында 86
телепорт станциялары бар.
Оларга 30.000 телефон аппа-
раттарын кошкан. 139 чурт-
такчылыг суурларда 80 мун
радиону кирген. Радио-
жуктан бүгү черлерин 30
хуузу Россиянын радио дам-
чылыга (Тыва радио-биле
кады) программалары, «Маяк»
программанын болгаш Бүгү-
эвилелдин бирги програм-
манын хүлээп алыр ар-
галык бооп турар. Респу-
бликанын чурттагыч чонунга
чүзүн-баазын мергежилди
ини мун чыгам харылзаа-
чылар бараан болуп турар.

Чонга болгаш улус аймак-
чаларына харылзаанын
ажык-дузанын улау турбур-
чу, харылзаанын чепсек-хе-
рекселдери-биле хандырыл-
ганын Чон.Сибирье эң
күдү деңгеле. Республиканын
нын бир чурттагычыл
оонаштыр чылда көгүл-ле
бүгү чүве элдегит аа. Хоо-
райлар аразына телефон-
чүлө 28 хуузу автоматчы-
тыгын Ыңчангаш бо та-
лаа-биле РСФСР-де эң
ооңгүч черде турар бис.

Харылзаанын чамдык хе-
вирлерин болгаш чепсек-
херекселдерини талаа-
биле байдалыны калды-
биле. Мындай айтырны
помучукчулар сала бээр ча-
лаа. Почтачылар көрдө.
Тыванын бир чурттагычыл
оонаштыр чылда көгүл-ле
бүгү чүве элдегит аа. Хоо-
райлар аразына телефон-
чүлө 28 хуузу автоматчы-
тыгын Ыңчангаш бо та-
лаа-биле РСФСР-де эң
ооңгүч черде турар бис.

Харылзаанын чамдык хе-
вирлерин болгаш чепсек-
херекселдерини талаа-
биле байдалыны калды-
биле. Мындай айтырны
помучукчулар сала бээр ча-
лаа. Почтачылар көрдө.
Тыванын бир чурттагычыл
оонаштыр чылда көгүл-ле
бүгү чүве элдегит аа. Хоо-
райлар аразына телефон-
чүлө 28 хуузу автоматчы-
тыгын Ыңчангаш бо та-
лаа-биле РСФСР-де эң
ооңгүч черде турар бис.

Автоматчыдалагыч
хуузу күдү бооп турары
баса телефониерини мер-
гежилдини күдүзү база олар-
нын аякчыла ызырымкын
турарына хараа-биле
хоорайлар аразына теле-
фон-биле чугаалажышкы-
нарын шынары багы
бооп турар. Хамык ужу-
рада. Бедик мергежилди
кадрлар тып алырга, оларын
чурттагыч орон-сава база
чок. Чурттаар оран-сава
чок боорга, шыраак дөң
специалистер эскер аймак-
чалар, көкүл чүрүк баар-дыр.
Бир аскал турар чүве
бо. Чонунгү чепсек-даа
турар ужурунда.

Кызыла чаа туттунган
автоматчыдалагыч теле-
фон станциянын тулуп турар
үеде дыка хой чүдүлери
чылда кылбаанын оңу ка-
тап кылдыр ужурга тава-
рышкан бис. Автоматчы-
далагыч калбартыр, чедир
кылдымачан чүдүлери
чедир кылдымачан амыг үеде
көкүл тып алырга амыг үеде
херекселдер херек бооп ту-
раар. Ону сатып алыр акша-
хоронгун харылзаачыларга
база чок бооп турар. Хоо-
райлар аразынын телефон
харылзаанын бистин респу-
бликада эңне карыгалыг
аймакчалар турар адыр.

Хоорайнын болгаш кездэ
черлерини телефон харыл-
заанын.

Дерик-херекселдерин бол-
гаш акша-хоронгун чедир
бербейн турарында, теле-
фон станциялары тургузар
байжык-балаттын чок бооп
турарында республиканын
чурттагычларынын байы-
нарына телефон тургузуп

базын хандырып арга-
выс чок бооп турар. 100
от-бүлөдөн 20 от-бүлө ба-
жыкчыда телефон кирип
алган бооп турар. Бажи-
нында телефон кирип алыр
дөң оотурда туруп турар
кижилерини саны хой. Чам-
дык кижилер хой чылдар
дык дургузунда манат кел-
ген. Республиканын элде
Кызыла байла-биле элде
журнуу микрорайонунда
чылдын-ла чаа-чаа чурт-
тала байжынары аймакча-
лар кирип турар. Оларын
хой кезинде телефон
кириптиниз. Чылдагыны
АТС тудар дугайында ай-
тыртыгы мынчага чедир
шиптирлеп чадап турары,
7 дугаар АТС байжынын ту-
дары эгелтевен. Ону 1992
чылда ажытала кирип
көрдүнгөн турган. Ол база
буттаан. Ону чогуур үезинде
тудупкан чүве база, 6 мун
кип байжынында телефон
кирип алган турбас бе,
6 дугаар АТС-ке ам-даа 6
мун телефон номерлерин
немей кирип, ону 1993
чылда ажытала кирип
дөңнү база бүтүлгөн барган.

Парлаага таралганы,
Тыванын чурттагыч бүрүзү
чылда 11 рубль 32 копеек-
тиг солун, сеткүдүн бижи-
лип база сатып ап турар.
Чылда 3 рубль 02 копеек-
тиг солун, сеткүдүн чон
ныокирден сатып ап тур-
рар. Республиканын чурт-
тагыч чонуну солундар
болгаш журналар-биле
хандырылганын аскал
турар чылдагыны чүдө?
Кызыл хоорайда болгаш
кедэ черлерде аймакчалар

дээш-ле 0,3 америк долларын
санаар. Аймакчалардын
валютаын холга бербес-даа
болза, оон түнүгө бугурулге
чагыр эзуаар бараанары
магдылар. Баштайгы чагы-
лар күсүстегин — комби-
нат япон автомобильдерин,
видеоаппаратурасын, амы-
рал техниказын сатып алган.

ОКТАБЬР 2-ДЕ
УЖУДУН ҮНЕР
МОСКВА. Орбитада ур хуу-
сазын ужулуп турар «Мир»
комплексче совет-аустри кат-
тышкан экипажты ужулуп
үнеринге чедир хаш хонук
арткан. Ол совет Байконур
космолондон октябрь 2-де
ужулуп үнер. Ини экипаж
кызыл-даа белеткелерин
доошуп турар. Кол экипажта
— ССРЭ-нин ужулукчу космо-
навты Александр Волков,
Токтар Аубакиров (Казак-
стан), Франк Фибек (Аустрия).
Солтур экипажта — ССРЭ-
нин ужулукчу космонавты
Александр Викторенко, казах
Талгат Мустабаев, аустри Кле-
менс Лоталлер. Олар шуптузу
амгы үеде Байконурда.

Ол кадында «Мир» компе-
ксте программа эзуаар аймак-
чаларын космонавтылар Анато-
лий Арсеевский, Сергей Кри-
калев уламчылап чоруудуп ту-
рарлар. Эрткен хонуктарда
олар «Природа-3» деп чурук
тырттырар комплексин база
КАП 350 деп топография ап-
паратынын дузанын-биле Кав-
казтын Кара далай эрини,
Калмыкынын, Барык Сибирь-
ни, Казахстанны чурукка тырт-
тыргылаан. Оон сорулганы
болза суг бассейнеринин, кедэ
ажыл-агы аймакчалар
черлерин, арга-ырыларын
экологут байлаанын шыкчелен
көөрү.

ЭРТЕМ ТӨВҮН
ТУРГУСКАН
БАРНАУЛ. Ылаа политех-
никта дээш өөредилге черини
базазына Россиянын
технологут эртерин акаде-
миканын Алтай эртем төвүн
тургускан. Ол төп кездэ
ажыл-агы машиналарын бү-
дүрүп кылырынчы, тараз
культураларын болжаарыра-
рынын, амгы уенин тудат из-
терилерин чогадып кылды,
оон үнденинген кылдыларын
бүдүрүлгө талаа-биле
ажыкты технологиялар-биле
бүдүрүлгө хандылар. Ал-
тайтын эртем төвү — Барык
Сибирьде ам дээрденде чүл-
ге чатыкшы эртем албан
чери. Ыңчангаш ол кожожи-
да лекцияларын чатыглар-
ны база хүлээп алган.

ШКОЛАЧЫЛАРГА
ДАНЫЧЫ АРГАЛАР
ПЕТРОПАВЛОВСК. Да-
йынчы болгаш күш-культура
белетки, ылыз-бүтү боолар-
дан ады өнөрүн, кримина-
листиканы эге билгилери —
бо бүтүн Казахстанны бо
область төвүндө № 2 өөредил-
ге-бүдүрүлгө комбинатынын
көөрдөри болуп кирген.
Школачыларыныкы ады-
нын тускай мергежилдерин
өөредир оларын бот-тук-
кайла аймактарга эки белет-
кениринге, ишти керектер
органарына, ИХМ-нин тус-
кай өөредилге черлеринде чаа
адык күштерини немереки
киргенге эки салдарын бо-
лур.

ШАЛЫНГА НЕМЕГ
ДОЛЛАРЛАР
БАНИНО (Хабаровск край).
Коппанын ылыз-чүстүр комби-
натынын лесовоз чолаачыла-
ры моон солгаар ботачыла
валюта аймакчалар адыр ар-
галып апарган. Ылаа күш-ажыл
төшөрүнүн чаа хевирин
ажытлап эгелзген, ол дугаар
чолаларга планан ажыр
сөөрткени бир күбөмөр маш

КАРТОФЕЛЬ АЖААЛДАЗЫНДА — ШКОЛАЧЫЛАР

Тывада партия рескомунун
ажыл-чорудалганы соксан.
Ажылдап турар өскө партия-
лар база чок. Социал-демо-
краттык партия тургустунган
деп чүлө сураа дыңналган,
чогул ол талаа-биле чүү
болуп турары кымга-даа
билдинмес. Арат мамы бол-
гаш өскө даа партияларын
тургузар күнелдир кижилерин
сураа дыңнадыр боордан
ашка, тодрат айыл кө-
зүбес.

Бодум хуумда Тывага че-
даа партия турар деп болзар
мен. Ылаа багыт чүве чок.
Харылдаа нитилел хөгжү-
лөнгө, улуг ужуру-дугаа.
Чүгө дээш, бир эвес партия
бүрүзү нитилел дээш улуг
ажыл чорудар база, чоңга
кедерег ажыктын билдиргир.

Республикада СЭКП-нин
ажыл-чорудалганын соксат-
кан, бүтү элдеринин бугу
хонук болурун. Бодумун
тургустунуп келген үнденин
бээр чагыр эргеже күтүп
келген партияны чок кыл-
гынаа удууламас мен.
Ыңчангаш эл-хоронгун дуга-
мыла бодумун сир делдир.

Партияга адырларын ады-
ралдык. Бистерин, ботуну
коммунистерини карымын-
дан үмүл келген партияны
хоронгун Советтерини кыл-
дыр шиптирлеп каларга,
көдүлдү дүгүр чүве бе?
Шак ылымды айтыртыны юр,
нест кижиги бүрүзү ханы бола-

Тывада партия рескомунун
ажыл-чорудалганы соксан.
Ажылдап турар өскө партия-
лар база чок. Социал-демо-
краттык партия тургустунган
деп чүлө сураа дыңналган,
чогул ол талаа-биле чүү
болуп турары кымга-даа
билдинмес. Арат мамы бол-
гаш өскө даа партияларын
тургузар күнелдир кижилерин
сураа дыңнадыр боордан
ашка, тодрат айыл кө-
зүбес.

Бодум хуумда Тывага че-
даа партия турар деп болзар
мен. Ылаа багыт чүве чок.
Харылдаа нитилел хөгжү-
лөнгө, улуг ужуру-дугаа.
Чүгө дээш, бир эвес партия
бүрүзү нитилел дээш улуг
ажыл чорудар база, чоңга
кедерег ажыктын билдиргир.

Республикада СЭКП-нин
ажыл-чорудалганын соксат-
кан, бүтү элдеринин бугу
хонук болурун. Бодумун
тургустунуп келген үнденин
бээр чагыр эргеже күтүп
келген партияны чок кыл-
гынаа удууламас мен.
Ыңчангаш эл-хоронгун дуга-
мыла бодумун сир делдир.

Партияга адырларын ады-
ралдык. Бистерин, ботуну
коммунистерини карымын-
дан үмүл келген партияны
хоронгун Советтерини кыл-
дыр шиптирлеп каларга,
көдүлдү дүгүр чүве бе?
Шак ылымды айтыртыны юр,
нест кижиги бүрүзү ханы бола-

Социал айтырлар Б И С К Е К Ы М ДУЗАЛААРЫЛ?

Экин, эртим редакция! Силерге чагаа бижи берген
ужурум мындай. От-бүлө-биле 34 чыл иштинде мал-
чынадым. Бо аймакчалар келген үелеринде соксовууска
ере-самчыдал даа кылып көрбедим. Ажыл-агынын
удуртукчуларынга байжы дээш билдиргилерин кирип
кижи мен. Оон харымамы дыңнаар дээш чедерге-ле,
бистерин оочурууусу кирбэн боор. А бистерини-биле
делге кадарчылаан өөрүвүс шагда-ла алкан.

Мал аймакчалар чымыжын билбес удуртукчу чок бол-
ту дег. Кижинин амырал байданы өөрүп көөрү
күзөгү-дир. Он уругунуң иези мен. Соксовтун байжы
харымаар даргазына кирерге. «Бажың айтыры
берге» дикип каар. Оон эске сөс дыңнаас кижиги-дир мен.
От-бүлө тууна ийи огулунуң чүлө бирези байжыңың.
Мянчан кээрге, өскөсү оларга сымалдажып өөрүп
кадарчылаашаан бис. Бодум пенсияге үнүмө-даа,
күрүмге улам кирип бодат чоруур мен. Чамдык
хостуг үелеримде суруга кедир, кире бажы чокка
берге дир. Черле кычаш мынча чылдарда аймакчалар каан
соксову кижиге көрүмөй кым көрүрү? Биске чогул
кым дузалаарыл?

Дырткы ДОНГАК.
Мянгуң-Тайгада ССРЭ-нин 60 чылы аттыг соксовтун мал-
чыны.

БЕРБЕС - ТИР

Экин, эртим редакция! Силерге мынча кырааже ча-
гаа-даа бижи көрбедим. Ам черде аймакчаларын
бергенин айтыры тургузуп, чагаа бижи ужурга
таварыштымыс. Бодувус 1953 чылдан 1990 чылга чедир
кадарчыладымыс. Он бир уругунуң иези, адазы бис.
Уругларымыз дегерезин эртем-сугрула доостурувус.
Мынча чылдар иштинде кадарчылап келеш, соксовтан
байжы айтырымыска, «улуг огуларын ундурткеш,
орунга олуруп алынар»-диди. Олар база чеди аймак-
чалдык болган.

Чылдан чылче аймакчалар келеш, мындай хары алыр-
га, хомуданчы-дир. Анык үеи эес, ам кырып келген улус-
ка көжүп чорууга, берген конуг. Күрүмөсө кирген
удувус кыраан назынышта дыштанып оран байжыны
алырынга чедир болгу дег. Аймакчалар каан соксовуңуң
дилег кириптенден өскө, кымче көрүрү? Мен Елан
Демир Хертек, а уругларым незин Елдан Мамаа Сот-
наева дээр. Ыңчангаш бистин чагаавысты дарый солун
дамчыштыр дараан бээр дилдизис.

Демир ЕНДАН.
Бай-Тайгада «Тэли» соксовтун аймакчаларын.

А мен мынча дээр мен...

эмнелге чери кылдыр хуул-
дар херек.
Районнарда парторганиз-
цияларын машина балгады
ылап-ла эмнелдерге бар-
ыш. Кездэ черлерде эң не-
кескү, улуг чагай тудат-
тар ботократтарыны чаш-
тып ойнаар өргөзөн бол-
аын, уругтар албан чер-
лери, школар болуп. Со-
веттер аймактын эзе тур-
гуп, кедерей хой штаттын
кызырып, бичежек байжы
балгатка олуруп алыр бо-
ла, сарыдыл чорук болуп
нык. Оон ылай райком
бүрүзү малды турду. Олар-
ны соксовтарын хоронгун
кылдыр шиптирлеп аам Со-
веттер боттары ап алган
болза, ол улуг чатыр. Арат
ажыл-агынын калбары деп
чүлө саазын кырында хой
чугаа чорудуп алган бис.
Ук малды чоңга чик өртек-
ке садарын саналдадым.
Партиянын ады баксы-
раага, олар аксин дол-
дур суг пактан алгыз-
нар-дыр. «Коммунистер де-
мократия дээш» деп шим-
чээшкенин хооунаарын
кириптин кылыртып, ужу-
дурм чок чөргө үлөжип
аппарган хоронгун бисти-
ни күлелин барыдаалал
чарыгдарын чедип алы-
рычы кыгы салып олур
мен.

Этувал ДОНГАК.
20 чыл СЭКП стажыг
демократ чогаалды.

САЛГАЛЫ БИС

Тывада партия рескомунун
ажыл-чорудалганы соксан.
Ажылдап турар өскө партия-
лар база чок. Социал-демо-
краттык партия тургустунган
деп чүлө сураа дыңналган,
чогул ол талаа-биле чүү
болуп турары кымга-даа
билдинмес. Арат мамы бол-
гаш өскө даа партияларын
тургузар күнелдир кижилерин
сураа дыңнадыр боордан
ашка, тодрат айыл кө-
зүбес.

Бодум хуумда Тывага че-
даа партия турар деп болзар
мен. Ылаа багыт чүве чок.
Харылдаа нитилел хөгжү-
лөнгө, улуг ужуру-дугаа.
Чүгө дээш, бир эвес партия
бүрүзү нитилел дээш улуг
ажыл чорудар база, чоңга
кедерег ажыктын билдиргир.

Тывада партия рескомунун
ажыл-чорудалганы соксан.
Ажылдап турар өскө партия-
лар база чок. Социал-демо-
краттык партия тургустунган
деп чүлө сураа дыңналган,
чогул ол талаа-биле чүү
болуп турары кымга-даа
билдинмес. Арат мамы бол-
гаш өскө даа партияларын
тургузар күнелдир кижилерин
сураа дыңнадыр боордан
ашка, тодрат айыл кө-
зүбес.

Бодум хуумда Тывага че-
даа партия турар деп болзар
мен. Ылаа багыт чүве чок.
Харылдаа нитилел хөгжү-
лөнгө, улуг ужуру-дугаа.
Чүгө дээш, бир эвес партия
бүрүзү нитилел дээш улуг
ажыл чорудар база, чоңга
кедерег ажыктын билдиргир.

Тывада партия рескомунун
ажыл-чорудалганы соксан.
Ажылдап турар өскө партия-
лар база чок. Социал-демо-
краттык партия тургустунган
деп чүлө сураа дыңналган,
чогул ол талаа-биле чүү
болуп турары кымга-даа
билдинмес. Арат мамы бол-
гаш өскө даа партияларын
тургузар күнелдир кижилерин
сураа дыңнадыр боордан
ашка, тодрат айыл кө-
зүбес.

Бодум хуумда Тывага че-
даа партия турар деп болзар
мен. Ылаа багыт чүве чок.
Харылдаа нитилел хөгжү-
лөнгө, улуг ужуру-дугаа.
Чүгө дээш, бир эвес партия
бүрүзү нитилел дээш улуг
ажыл чорудар база, чоңга
кедерег ажыктын билдиргир.